

liga former eller verkade okontrollerbart som det betraktades som en anomali. I kvinnors fall var indikationer om sexuellt intresse eller aktivitet i sig ett avsteg från normen. Till synes neutrala begrepp som "trovärdighet", "anständighet", "värdighet" var intimt länkade till könsskillnad som organisationsprincip, dvs. tanken om att det finns en normal moral för kvinnor, och en annan för män. Genom upprätthållandet av dessa kriterier bidrog rättsapparaten till att koppla samman moral och rättvisa, något som den hade resolut avsikt att avvålla sig från.

Simon Ekström intar en tydlig samhällskritisk inställning i sina val av både teoretiska perspektiv och i sin vetenskapliga bevisföring. Han definierar sin studie som feministisk, då han strävar efter att "identifiera, blottlägga och förändra" maktstrukturer som är knutna till kön. Avhandlingen tillägnas de utsatta kvinnor som rättsapparaten, trots ibland ansenliga ansträngningar, inte förmådde ge upprättelse. Genom Ekströms minutiosa granskning blir denna studie en interpellation där det för-givet-tagna blir ifrågasatt, där vedertagna sanningar förses med frågetecken, där premisserna för en ojämlig behandling inför lagen blottläggs på ett inspirerande sätt. Ekström är skicklig och manövrerar elegant för att förhindra att eventuella läsare med erfarenhet av polisiärt eller rättsligt arbete upprörda skyller ifrån sig och slår dövörat till. Han får läsaren att stanna kvar och lyssna eftersom han argumenterar sakligt och välgrundat. Ibland tar dock självsäkerheten överhanden och den specifika historiska och samhälleliga kontext som producerar texterna (förhören, protokollen etc.), som Ekström analyserar, förblir outredd. Som läsare står man undrande inför vad som kännetecknar det svenska samhället åren 1946–1950. Här hade behövts en tydligare diskussion av det specifika med denna tid och det generella som även kan sägas gälla i dagens samhälle. Risker är annars att det skapas transhistoriska kategorier som är relativt obundna från sina samhälleliga och tidsbundna kontexter. Vad får vi veta om denna tid i avhandlingen? Är den speciell på något sätt? Hur var det före 1946 och vad kan man säga om tiden från 1950 och framåt? Vilka problem ligger i att skapa en social scen som är mer eller mindre avskuren? Likaså hade en djupare diskussion av betydelsen av klass möjligen frilagt andra maktrelationer. Hur kom det sig att endast kvinnor och män ur arbetarklassen figurerar i våldtäktsmålen?

Trovärdighet och värdighet är en välskriven och intresseväckande bok. Författaren har dessutom en

alldeles särskild förmåga att förklara sina analyser så att de är fullt begripliga för en läsekrets utan förkunskaper, samtidigt som de är lärarika för välorienterade forskare. Ekström uttrycker sig sakligt och elegant och lotsar läsaren fram genom studien med pedagogisk skicklighet. Framställningen är upplagd som en bevisföring som både inger känslan av närhet till det rättsliga källmaterialet och torde appellera till en juridiskt bildad publik som inte är van vid etnologisk prosa. Avhandlingens hjärta består av en paradox, nämligen att rättsvisans strävan efter opartiskhet och allas likhet inför lagen praktiseras med principen om könsskillnader som självklar utgångspunkt. Beskrivningarna är mycket detaljerade med utförliga ordagranna utdrag ur polis- och domstolsförhör, rättspsykiatriska utlåtanden, rättsprotokoll m.m. Men framför allt är analysen grundlig och mångsidig. Det är överraskande hur mycket information som kommer i dagen när han blottlägger de underliggande diskurser om kön som artikuleras i viljan att veta och viljan att berätta. *Trovärdighet och värdighet* är på samma gång en vetenskaplig undersökning, ett inlägg i samhällsdebatten och ett redskap för kritiskt tänkande för yrkesmän inom polis och rättsväsende. Simon Ekström har producerat ett viktigt bidrag till kritisk etnologi som förtjänar en vid spridning och den uppskattning den är värd.

Beatrix Lindqvist, Huddinge

Annika Nordström: *Syskonen Svensson – sångerna och livet. En folkskild repertoar i 1900-talets Göteborg*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige (39)/Göteborgs stadsmuseum, Göteborg 2002. 380 s., ill., noter, CD. English summary. ISBN 91-85838-60-8.

Svenska doktorsavhandlingar om folkskild vissång är inte vanliga, trots sångens vanlighet. Det var 27 år sedan sist, lite beroende på hur man sätter etiketter. Annika Nordströms nyligen framlagda undersökning i ämnet etnologi om de sångglada syskonen Svensson från stadsdelen Majorna i Göteborg är därför en händelse för envar visintresserad.

Studien "utgår från en levnadshistorisk synvinkel" (s. 17). Syftet är "att undersöka Syskonen Svenssons sång- och diktrepertoar samt dessa kreativa uttrycks bruk och betydelser i livet" (ibid.). Nordström formulerar tre huvudfrågor: Hur är repertoaren sammansatt?

Hur har syskonen tillägnat sig olika kreativa uttrycksformer? Hur har sång och dikt brukats och vilka betydelser har de i livet? Hon lägger så småningom till en fjärde fråga, till synes mer retorisk: Vilken position intar syskonens sjungande och repertoar i mer officiella sammanhang?

Källmaterialet utgörs allra främst av inspelningar som företagits av författaren själv, till att börja med inom ett projekt vid namn Göteborg och Bohuslän i visan, vilket påbörjades redan 1978. Dessa dokumentationer har kompletterats med ”levnadshistoriska intervjusamtal” (s. 39) i direkt anslutning till det långt senare påbörjade avhandlingsarbetet. En del skriftligt källmaterial i syskonens ägo – visböcker, dikter, allsångshäften, programförteckningar och annat liknande – bör också nämnas.

Avhandlingens inledande kapitel redovisar enligt praxis studiens teoretiska fundament. Med undersökningens vidsträckt ansats blir teoriavsnittet mera brett än djupt. Största tyngdpunkten läggs på levnadsberättelser och de perspektiv som kan vara giltiga vid analys av dem. Därmed knyter författaren an till ett aktuellt forskningsfält bland etnologer, men inte bara bland dem; människors livshistorier har på sistone intresserat forskare inom flera discipliner.

Resten av avhandlingen är kronologiskt disponerad, indelad efter syskonens levnadsfaser. Genomgående är att skildringarna går från nutid och bakåt, detta genom att berättelserna börjar i en intervjusituation som skapats av författaren. Det är alltså de vuxna syskonens berättelser om sina liv som vi får ta del av.

Kapitel 2, ”De tidigare generationerna”, handlar om syskonens släktbakgrund, främst om föräldrarna och deras musicerande.

Syskonens barndom på 1910–1930-talen står i centrum i kapitel 3. Här skildras interiörer från Ölvägen i Majorna, de tidigaste musikminnena, mammans sång och pappans sång och spel. Av de visor som syskonen tidigt fick höra och lära sig nämns en del barnvisor, några ramsor, episka visor som mamman sjöng, men också några revyvisor och schlagers.

Kapitel 4 handlar om syskonens ungdomstid på 1930-talet. Där finns vissången på de första arbetsplatserna, i umgänget med nya kamrater. Särskilt skildras vissången under arbetet, samtidigt också något av dåtidens arbetsliv för en ung person. 1930-talet var en guldålder för svensk schlager, vilket märks i syskonens erinringar av detta decennium.

I kapitel 5, som behandlar 1940–1970-talen, redogör

författaren för syskonens familjebildningstid och tiden med barnen boende hemma. Arbetena och arbetsplatserna kommer i bakgrunden i jämförelse med föregående kapitel. I stället beskrivs framför allt familjelivet och sången i anslutning till det. Sommarstugan, barnen, nya, moderna bostäder, radion och grammfonen är hållplatser i den skildringen. Den medierade musiken blir alltmer påtaglig i syskonens musikaliska umgänge. Å andra sidan börjar också några av syskonen dikta egna texter under den här epoken.

Kapitel 7 bär samma rubrik som avhandlingen, men hade lika gärna kunnat heta Sammanfattning och diskussion. Här presenteras och diskuteras studiens viktigaste resultat. Författaren konstaterar hur nära sångerna och livet befinner sig varandra, de kan helt enkelt inte skiljas åt. Hon beskriver i korthet hur syskonen tillägnat sig sin repertoar och hur de genom livet brukat den. Hon understryker än en gång det oupplösliga sambandet mellan sång och liv genom att påstå att syskonen minns sina liv, och berättar om det, genom att sjunga. ”Sångerna kan ses som metaforer för livet, att sjunga och dikta som en särskild form av berättelse” (s. 269). Avslutningsvis reflekterar författaren över begreppet kulturarv och dess tillämplighet på syskonens visor och vissjungande. Hon konstaterar som ett svar på studiens fjärde fråga: ”Systrarnas uttryck ingår i en vetenskapligt, men också i en konstnärligt förbisedd sång-, musik- och litteraturhistoria från 1900-talet” (s. 273).

Författaren säger det inte rakt ut, men syskonen betraktas i studien som unika, skapande individer. De ses alltså inte såsom representanter för något kollektiv, t.ex. klass, social miljö eller liknande. Inte heller används genderperspektiv, trots att det mesta handlar om kvinnlig sång. Här är syskonskaran intressant för sin egen skull, vilket är en himmelsvid skillnad gentemot äldre forskning om folklig vissång som länge betraktade den sjungande individen som en ganska osjälvständig traditionsbärare. Nordströms hållning får dock till följd att hon knappast alls behandlar frågan om resultatens giltighet utanför kretsen av syskon.

Studien har många tillgångar, till vilka kan räknas författarens djupa förtrogenhet med de undersökta syskonens livsvärld, hennes empatiska förhållningssätt till sina forskningsobjekt och hennes metodiska pluralism. Det sistnämnda kan nog ses som en spegling av hennes många års sysselsättning med de sjungande syskonen. Under den perioden har hennes eget fokus forskjutits något, samtidigt som forskningsfronten förflyttats. Den utvecklingen syns i studien som rymmer både rätt

traditionella undersökningar av visornas historiska bakgrunder och senaste rönen i studier av livsberättelser – och mycket däremellan. Men hennes material är mångfacetterat och hennes intresse som sagt vittfamnande.

Några problematiska sidor av denna på det hela taget mycket gedigna avhandling bör för fullständighetens skull nämnas. Den tyngst vägande anmärkningen finns i hennes bruk av genre-begreppet, ett klassiskt tvisteämne inom både visforskning och folkloristik. Nordström påstår sig utgå från ”syskonens eget sätt att kategorisera sin repertoar” (s. 32), således ett ställningstagande för emisk bedömning. Men när väl undersökningen rullar igång, pendlar hon mellan en emisk (s. 212, 249) och en etisk (s. 257, 275) användning av termen. Eftersom genreproblemet borde vara centralt i studiens första fråga missar hon därigenom en möjlighet att konsekvent undersöka syskonens sätt att skapa kategorier.

I slutkapitlet skiljer författaren mellan ”skriftlig, muntlig och fonografisk överföring” (s. 263). Men något tredje sätt existerar inte. Den s.k. fonografiska överföringen är framförallt en muntlig överföring, när människor lär sig musik efter inspelade förlagor. Vad gäller de undersökta syskonen, som bl.a. lärt sig inspelade schlagers, har de dessutom sjungit med tryckta texter i händerna, således en skriftlig överföring.

En inkonsekvent käll- och litteraturförteckning och icke-existerande register är andra skönhetsfläckar.

En musikvetare intresserar sig särskilt för den bilaga, där författaren presenterar ett antal av syskonens visor, varav ett – inte motiverat – urval har transkriberade melodier. Notbilderna är preskriptiva och alltså inte deskriptiva, vilket hade visat syskonens sätt att sjunga de nertecknade visorna. Författarens medvetenhet i fråga om transkriptioner av samtalen (jfr s. 55) har uppenbarligen inte haft någon motsvarighet när det kommit till sången. Den som vill höra syskonen sjunga kan förstås ta del av det generösa innehållet på den medföljande CDn.

Annika Nordströms avhandling är utan tvekan en pionjärstudie på svensk mark. Visforskningen i Sverige har länge dominerats av studier om visor mer än om vissång, vilket kanske beror på den materialcentrering som funnits hos det i sammanhanget mycket betydelsefulla Svenskt visarkiv. De mindre arbeten som skrivits om vissjungande och om vissjungande människor har nästan uteslutande berört äldre lantliga miljöer. Annika Nordströms omfattande undersökning behandlar vissjungande människor från vår egen tid, dessutom i en

storstad. Jag är säker på att den kommer att inspirera till andra liknande undersökningar.

Till slut vill jag göra konstaterandet att Nordströms avhandling har en för svenska förhållanden sällsynt folkloristisk prägel (jfr s. 16). När jag ovan hävdade att den kommer att inspirera andra, menade jag också att den kan bidra till att återskapa folkloristiken i Sverige.

Gunnar Ternhag, Falun/Uppsala/Åbo

Karin Sennefelt: *Den politiska sjukan. Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur*. Gidlunds förlag, Hedemora 2001. 352 s. English summary. ISBN 91-7844-605-8.

Bondeupproren i svensk historia har inte i nämnvärd grad lockat historikerna av facket till utförliga specialundersökningar. Ett av undantagen från denna regel utgör Bjarne Beckmans stora studie av dalupproret 1743, som lades fram 1930 vid Göteborgs högskola. Beckmans undersökning var en gedigen och arbetskrävande genomlysning av hela det omfattande och vittförgrenade källmaterial som upproret efterlämnade i olika centrala och regionala arkiv. Den var på så sätt typisk för sin tid. Karin Sennefelts avhandling om samma daluppror, framlagd dryga 70 år efter Beckmans, är också den på flera sätt typisk för sin – vår – tid.

Bakgrunden till detta det sista av de stora bondeupproren i svensk historia utgjordes av att allmogen i flera landsändar – inte minst i Dalarna och angränsande landskap – hade upplevt en lång serie av missväxtår och felslagna skördar. Delar av befolkningen i Dalarna led av svår livsmedelsbrist som här och var gränsade till ren hungersnöd. Man tyngdes av skatter och hade fått sin livsviktiga gränshandel med Norge inskränkt. Rapporter talade om ”ett allmänt trångmål”, om brist på mat och om att människor blandade bark i brödet. Som om inte detta var nog hade det regerande hattpartiet år 1741 inlett ett äventyrligt revanschkrig mot Ryssland. Kriget var illa förberett och ledde redan under sommaren 1741 till ett avgörande svenskt nederlag. Förlusterna i svenskt manskap spädades på av sjukdomar, epidemier och brist på föda, vilket ledde till krav från myndigheternas sida på att bönderna skulle bekosta utrustning och utskrivning av fler soldater.

Under tiden växte missnöjet och protesterna från bondebefolkningens sida, särskilt i Dalarna. En allt mer kritisk opinion formades under intryck också av de arbetsvandrande herrarbetarnas nyhets spridning och